

Nr 61.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående rörlig kredit för försvarets fabriksstyrelse; given Stockholms slott den 1 februari 1946.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

G U S T A F.

Allan Vougt.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 februari 1946.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, MYRDAI, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Vougt, anför efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet.

Frågan om anlåtande av försvarets fabriker och större verkstäder för civil tillverkning m. m. har aktualiserats i samband med den förstärkta försvarsberedskapens hävande. Härutinnan må erinras om följande.

I utlåtande den 26 april 1944 framhöll försvarets fabriksstyrelse, att omställningen till krigsdrift skulle underlättas i den mån den fast anställda yrkesskickliga personalen vid de statliga krigsmateriefabrikerna ökades och under fredsförhållanden sysselsattes med kvalificerade tillverkningsuppgifter. Det vore därjämte ur ekonomisk synpunkt ett önskemål, att de i företagen

nedlagda kapitaltillgångarna i möjligaste mån utnyttjades liksom ock att den vid företagen ur beredskapssynpunkt anställda personalen i största möjliga utsträckning användes i produktiv drift, då statens beredskapskostnader därigenom minskades.

Fabriksstyrelsen angav vidare sin uppfattning rörande i vad mån sådana tillverkningar ur allmänna synpunkter lämpligen borde ske vid dessa fabriker. Styrelsen anförde därvid i huvudsak följande.

I sistnämnda hänseende ville styrelsen göra skillnad mellan två huvudgrupper, nämligen tillverkning på beställning av statliga organ och annan tillverkning.

Vad beträffade *tillverkning på beställning av statliga organ* ansåge styrelsen, att den kapacitet, som funnes tillgänglig vid statens egna fabriker, i möjligaste mån borde utnyttjas för att täcka statens behov av sådana förnödenheter, vilka kunde tillverkas vid dessa fabriker. Styrelsen åsyftade exempelvis statlig uniformstillverkning samt viss verktygstillverkning för andra statliga verkstäder.

Vad anginge *tillverkning på beställning av andra än statliga organ* finge styrelsen framhålla, att under rådande beredskapsförhållanden statsverket i betydande utsträckning anlitat den svenska privatindustrien för tillverkningar för försvarsändamål. Sedan en omläggning av denna industri i samband med ett fredsslut ägt rum från krigs- till fredstillverkning, vore det naturligt, om de statliga fabrikerna finge tjäna såsom underleverantörer åt sådana privata industrier, vilka tidigare anlitats för stora statliga beställningar, i den mån dessa industriernas egen tillverkningskapacitet icke försloge. Överenskommelser av denna innebörd borde träffas med vederbörande industri-företag. Vidare kunde till denna grupp hänföras bland annat tillverkningar för tillgodoseende av kommunala behov, såsom uniformstillverkning, något som redan för närvarande i viss utsträckning förekomme.

Verkställd undersökning hade givit vid handen, att vissa tillverkningsobjekt kunde upptagas vid de styrelsen underställda fabrikerna utan mera genomgripande omdispositioner. I andra fall måste emellertid för en mera omfattande produktion företagas omläggningar av fabrikerna, vilka krävde investeringar av statsmedel. Sådana nyinvesteringar syntes styrelsen i första hand vara motiverade, i den mån fråga vore om upptagande av tillverkningar, vilka icke förekomme inom landet, eller sådana tillverkningar, där den inom landet tillgängliga kapaciteten icke vore tillräcklig eller där statsmakterna av andra skäl ansåge sådan investering lämplig. Det kunde vidare nämnas att, innan nya tillverkningsobjekt upptoges, i vissa fall erfordrades mer eller mindre omfattande forsknings-, konstruktions- och experimentarbeten. För utrönande av vilka nya tillverkningsobjekt, som kunde ifrågakomma, erfordrades undersökningar, vilka styrelsen icke ansett ligga inom ramen för remissen.

En gemensam nödvändig förutsättning för att styrelsen skulle kunna upptaga tillverkningar för andra än försvarsändamål måste vara, att driften vid en skärpning av landets försvarsläge snabbt kunde omställas för det ändamål, varför fabrikerna inrättats. Med hänsyn därtill måste fredstillverkningarna huvudsakligen avse objekt, vilka icke vore oundgängligen nödvändiga för folkushållningen.

Slutligen finge i detta sammanhang erinras om fabriksstyrelsens instruktionsenligt åliggande skyldighet att tillse, att i största möjliga mån rättvisande och enhetliga principer tillämpades vid prissättningen av inom fabriksverket tillverkade produkter. Betydelsen av denna bestämmelse ökades i den mån tillverkningen inriktades på försäljning till enskilda.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde försvarets fabriksstyrelse, att Kungl. Maj:t måtte godkänna de angivna riktlinjerna för fabriksstyrelsens verksamhet, dock att i den mån behov av kapitalmedel föreläge för upptagande av vissa tillverkningar styrelsen skulle ha att inkomma med särskilda förslag i ämnet till Kungl. Maj:t.

Genom beslut den 30 december 1944 förklarade Kungl. Maj:t, att de av fabriksstyrelsen angivna riktlinjerna skulle läggas till grund vid planeringen av verksamheten efter återgång till fredsförhållanden vid dels försvarets fabriksstyrelse underställda fabriker och anstalter, dels ock signalverkstäderna i Sundbyberg och andra till försvarsväsendet hörande verkstäder med för nytillverkning lämpad reservkapacitet.

Kungl. Maj:t har sedermera den 9 februari 1945 uppdragit åt krigsmaterielverket att efter samråd med vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter inom försvaret samt övriga berörda myndigheter ävensom kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering verkställa och till Kungl. Maj:t inkomma med utredning rörande sysselsättningen vid försvarets fabriker och större verkstäder efter återgång till fredsförhållanden under beaktande av kraven på erforderlig beredskap. Denna utredning syftar till att åstadkomma överblick över de möjligheter till civil produktion, som försvarets fabriker och verkstäder kunna erbjuda.

I skrivelse 1945: 523, i anledning av väckt motion angående fredsplanering vid försvarets arbetsplatser, anförde riksdagen, att i motionen berörd fråga om utnyttjandet under fredsförhållanden av försvarets industriella företag för tillverkning m. m. för civila behov synts riksdagen böra tillmätas stor betydelse. Med hänsyn såväl till kraven på industriell krigsberedskap som till arbetsmarknadspolitiska synpunkter vore det angeläget, att från statsmakternas sida snara åtgärder vidtoges på området. Riksdagen begränsade sig till att uttala en förväntan att berörda utredning bedreves med all skyndsamhet.

Genom beslut den 13 juli 1945 har Kungl. Maj:t bringat till krigsmaterielverkets, försvarets fabriksstyrelses och de centrala förvaltningsmyndigheternas inom försvaret kännedom vad riksdagen sålunda yttrat samt anbefallt krigsmaterielverket att vidtaga erforderliga åtgärder för påskyndande av det utredningsarbete, som avses i beslutet den 9 februari 1945. Vidare har Kungl. Maj:t förklarat, att vad i beslutet den 30 december 1944 sagts om till försvarsväsendet hörande verkstäder med för nytillverkning lämpad reservkapacitet skall i tillämpliga delar gälla jämväl beträffande i försvarets fredsorganisation ingående verkstäder för översyn och reparation av motorfordon och annan materiel. Kungl. Maj:t har även anbefallt försvarets centrala förvaltningsmyndigheter att, envar på sitt område, dels i enlighet med de i beslutet den 30 december 1944 angivna riktlinjerna vidtaga åtgärder — där så icke redan skett — i syfte att tillföra i nämnda beslut och i förevarande beslut avsedda fabriker, varv och övriga verkstäder arbetsuppgifter i den mån så erfordrades för att, där så befunes möjligt, tills vidare bibehålla nuvarande personalstyrka i sysselsättning, dels som ett led i dessa

åtgärder giva övriga ifrågakommande statsmyndigheter anvisning på arbeten som lämpligen kunde utföras vid dessa anstalter. Slutligen har Kungl. Maj:t i samma beslut fäst statsmyndigheternas uppmärksamhet på de resurser för tillverkning, översyn och reparation av materiel, som äro tillfinnandes vid försvarets fabriker, varv och övriga verkstäder, samt uppdragit åt nämnda myndigheter att före utläggande av beställningar å materiel m. m., varav myndigheterna äro i behov, i den mån så prövas lämpligt införskaffa kostnadsanbud jämväl från nämnda fabriker och verkstäder.

Från krigsmaterielverket, som för utförande av förutnämnda utredning tillkallat särskilda sakkunniga, har inhämtats, att de sakkunniga inom närmaste tiden torde kunna avgiva utlåtande i ämnet.

Fråga har nu uppkommit om beredande av rörelsekapital åt försvarets fabriksstyrelse för den i beslutet den 30 december 1944 avsedda tillverkningen. Härutinnan må anföras följande.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1943: 344 (bilaga 12, punkten 11) beslöt riksdagen (skrivelse nr 500, punkten 26) bland annat att dels under fonden för förslag till statsverket anvisa ett investeringsanslag av 20 miljoner kronor till Rörelsekapital för försvarets fabriksstyrelse, dels ock bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande, på sätt av chefen för försvarsdepartementet i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 8 oktober 1943 förordats, av ytterligare rörelsekapital åt fabriksstyrelsen tillhandahålla styrelsen en rörlig kredit av 20 miljoner kronor.

Genom beslut den 26 november 1943 bemyndigade Kungl. Maj:t fabriksstyrelsen, att, så länge förskottsstat för försvarsväsendet vore satt i kraft, för tillgodoseende av sitt behov av rörelsemedel utöver rörelsekapitalet utnyttja ifrågavarande rörliga kredit. Fabriksstyrelsen ålades därvid att av ianspråktaga medel gälda den ränta som av fullmäktige i riksgäldskontoret efter samråd med styrelsen bestämdes med hänsyn till förhållandena å penningmarknaden.

I anledning av den förstärkta försvarsberedskapens upphörande ha föreskrifter meddelats rörande avveckling av den av riksdagen medgivna rörliga krediten. Sålunda medgav Kungl. Maj:t genom beslut den 29 juni 1945, att fabriksstyrelsen finge av krediten disponera de belopp, som den 1 juli 1945 vore utnyttjade, till dess krediten kunde under budgetåret 1945/46 avvecklas. Efter framställning från fabriksstyrelsen har Kungl. Maj:t sedermera den 19 oktober 1945 medgivit, att styrelsen finge av den rörliga krediten under budgetåret 1945/46 disponera tillhoppa 15 miljoner kronor.

I skrivelse den 9 januari 1946 har *försvarets fabriksstyrelse* gjort framställning om rörlig kredit för styrelsen jämväl för tid efter innevarande budgetårs utgång för finansiering av den civila produktion som skulle ankomma på fabriksverket.

I fråga om behovet av ytterligare rörelsemedel har styrelsen anført i huvudsak följande.

Det syntes fabriksstyrelsen sannolikt att, om produktionen för försvarsändamål minskades till fredsmässig tillverkning och denna minskning icke kompenseredes genom civila tillverkningar, det till fabriksstyrelsens förfo-

gande ställda rörelsekapitalet å 20 miljoner kronor skulle vara tillfyllest för att tillgodose verkets behov av rörelsemedel. Fabriksstyrelsens behov av ytterligare rörelsemedel skulle då helt sammanhånga med omfattningen av den civila tillverkning, som på grund av Kungl. Maj:ts beslut upptagits inom verket. Fabriksstyrelsen förutsatte, att en ökning av denna civiltillverkning inom fabriksverket komme att äga rum men kunde ännu icke bedöma, hur stor omfattning tillverkningen komme att erhålla. Ehuru styrelsen sålunda saknade en säker bedömningsgrund för att kunna avgöra storleken av de för sistnämnda tillverkning erforderliga rörelsemedlen, hade styrelsen dock kommit till den uppfattningen, att ett belopp av 10 miljoner kronor tills vidare skulle vara tillfyllest. Såvitt styrelsen nu kunde bedöma skulle krediten regelmässigt endast behöva tagas i anspråk i begränsad utsträckning. Ett utnyttjande i större omfattning kunde förväntas vara erforderligt endast i sammanhang med de tillfällen, då vinstinbetalningar ägde rum. Fabriksstyrelsen ansåge sig i detta sammanhang även böra framhålla, att det alltid låge i styrelsens intresse att icke utnyttja den rörliga krediten i större omfattning än vad som vore oundgängligen nödvändigt med hänsyn till den förräntningsskyldighet, som åvilade fabriksstyrelsen för utnyttjat kapital.

Under åberopande av vad sålunda anförts har försvarets fabriksstyrelse hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande av rörelsekapital åt försvarets fabriksstyrelse tills vidare tillhandahålla styrelsen en rörlig kredit av 10 miljoner kronor från och med ingången av budgetåret 1946/47.

Riksräkenskapsverket har i utlåtande i ärendet den 25 januari 1946 anført, att i detta fall vore fråga om ett nytt medelsbehov. Därest avsikten vore, att fabriksstyrelsen skulle i framtiden även driva civil tillverkning, hade riksräkenskapsverket icke funnit anledning till erinran mot fabriksstyrelsens hemställan. Riksräkenskapsverket har även framhållit, att ett beviljande av den nu begärda krediten icke rubbade förutsättningarna för användning av den tidigare beviljade krediten under de tider, då beredskapsstaten vore satt i kraft.

Den rörliga kredit, som fabriksstyrelsen i enlighet med riksdagens medgivande disponerat sedan den 1 januari 1944, har varit avsedd att tillgodose det behov av rörelsemedel för fabriksstyrelsen utöver anvisat rörelsekapital, som förelegat för att driften vid fabriksverkets anläggningar skulle kunna under särskilda förhållanden upprätthållas. I enlighet med vad som förutsatts i riksdagens i ämnet fattade beslut har också rätten för fabriksstyrelsen att utnyttja nämnda kredit av Kungl. Maj:t begränsats i första hand till den tid förskottsstat för försvarsväsendet varit satt i kraft och därefter övergångsvis till tiden för den förstärkta försvarsberedskapens avveckling. Såsom fabriksstyrelsen framhållit torde styrelsens behov av rörelsemedel för fredsmässig produktion för försvarets räkning vara tillgodosett med det anvisade rörelsekapitalet, vilket beräknats för normala förhållanden.

Sedan detta rörelsekapital anvisades, har emellertid, såsom framgår av redogörelsen i det föregående, föreskrifter meddelats rörande upptagande i viss utsträckning jämväl av tillverkning för civila behov vid bland andra försvarets fabriksverks anläggningar. Dessa föreskrifter ha haft

*Departements-
chefen.*

ett trefaldigt syfte, nämligen *dels* att för civil produktion nyttiggöra de resurser som i dessa anläggningar äro tillfinnandes, *dels* att bibehålla personalens yrkesskicklighet även under fredsförhållanden, då tillverkningen för militära ändamål icke är tillräcklig härför, *dels* att nedbringa statsverkets utgifter för anläggningarnas hållande i beredskap. Denna produktion, som redan i viss utsträckning kommit i gång, medför för fabriksstyrelsens del behov av rörelsemedel utöver det anvisade rörelsekapitalet. Fabriksstyrelsen har beräknat detta medelsbehov till 10 miljoner kronor. Denna beräkning synes kunna godtagas. För tillgodoseende av detta ytterligare behov av rörelsemedel torde rörlig kredit lämpligen böra även fortsättningsvis komma till användning. Ett utnyttjande av den av 1943 års riksdag medgivna krediten är emellertid av riksdagen bundet till förutsättningen att beredskapsstaten för försvarsväsendet är satt i kraft. Riksdagens medgivande torde därför böra inhämtas till utnyttjande av krediten, begränsad till 10 miljoner kronor, jämväl under tid, då nämnda förutsättning icke föreligger, för tillgodoseende av fabriksstyrelsens ökade behov av rörelsemedel främst för civil tillverkning inom försvarets fabriksverk.

Den utredning rörande sysselsättningen vid försvarets fabriker och större verkstäder efter återgång till fredsförhållanden som enligt det föregående pågår och snart torde vara slutförd läser kunna framkalla behov av motsvarande åtgärder även i fråga om andra anläggningar inom försvaret. I den mån så blir fallet torde de ytterligare spörsmål av denna art som bliva aktuella få upptagas efter den förutnämnda utredningens slutförande.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att den rörliga kredit i riksgäldskontoret, som jämlikt riksdagens skrivelse den 24 november 1943, nr 500, tillhandahålles försvarets fabriksstyrelse, må intill ett belopp av 10 000 000 kronor utnyttjas under tid, då beredskapsstaten för försvarsväsendet icke är satt i kraft.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lennart Österholm.